

Nicole Loraux (1943 – 2003)

Nicole Loraux pripada prvi generaciji učencev velikih učiteljev antropologije antičnih svetov, Jean-Pierra Vernanta in Pierra Vidala Naqueta – v Centre Louis Gernet, ki sta ga ustanovila in je danes del École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS) v Parizu. Običajno je prva generacija najbolj uporniška: to je bil primer Nicole Loraux. Politično jasno in ostro definirana na levisi se je zoperstavljala vsem zlorabam antike s strani evropske desnice. Borila se je proti stereotipom o antiki, ki so v glavnem oblikovali – na žalost – osrednjo naracijo t. i. evropske identitete. Naloga, ki si jo je Nicole Loraux zastavila, je bila tesno povezana z njeno politično usmeritvijo: to je bila revendikacija stališč o antiki in revendikacija drugačnega branja antičnega človeka. Za tematsko jedro svojih raziskav pa je Nicole Loraux – povsem pričakovano – izbrala enega od osrednjih evropskih mitov o antiki, atensko demokracijo. Izzivalna energija njenih raziskav je ostala ista – od začetkov njenega plodnega ustvarjanja v osemdesetih letih pa vse do konca. Leta 1995 je preživela težko obliko možganske kapi in do konca svojih dni ni več mogla govoriti, njena zmožnost gibanja pa je bila precej omejena: a s pomočjo soproga in prijateljev je nadaljevala raziskave in objavljala je v istem frenetičnem ritmu. Samo nekaj dni po pogrebu se je v izložbah pariških knjigarn pojavil še en zbornik, ki ga je pripravila: *Grèce au féminin*, Grčija ženskega rodu. Razen uvoda je Nicole Loraux tu objavila še dve svoji študiji, o Melisi in o Aspaziji. Knjiga je bila objavljena v italijanščini kakih deset let prej: francoska publika je očitno potrebovala toliko časa, da se je sprijaznila s temo.

Epistemološka usmeritev Nicole Loraux je specifična, najbolj blizu stališčem Pierra Vidala Naqueta, čeprav je bila prav z njim največkrat v nesoglasju. Vidal Naquet je menil, da se mora zgodovinar ukvarjati z različnimi zgodovinskimi obdobji, da torej šele ob primerjavah sodobne kulture in preteklosti lahko uveljavlja svojo pozicijo. A Vidal Naquet sprejema zgodovino tudi kot dejanje, dogodke, rekonstrukcijo iz fragmentov vsakdanjika, arheološko branje, ne samo kot tekst (zgodovinopisje), poročilo o dogodkih. Zanj *histoire* ni *historiographie*. Cilj Nicole Loraux je bolj radikalen: njo zanima predvsem *l'imaginaire*, zamišljeno, ideološka naracija, ki opredeljuje dogodke in določa kulturo, interpretacija dogodkov s strani sodobnikov bolj kot dogodki sami, saj ne verjame v realno »resnico«, ločeno od diskurza, v katerega je umeščena. Zanje obstaja samo *historiographie* oz. predvsem diskurzi in naracije določenega zgodovinskega konteksta. Za Nicole Loraux ni ključna primerjava zgodovinskih diskurzov, ampak stalna napetost in prehajanje iz diskurzov sodobnosti v antične, ne v smislu primerjalne metode, ampak v smislu »v-čitanja« manipulacij z diskurzi, stalnega spreminjanja ideološke smeri. Zaradi tega so Nicole Loraux predvsem zanimali ambivalentni antropološki pojavi, ki se ne morejo zlahka »pripisati« določeni

socialni skupini. Tako je prišla tudi do splošnega in precej spodbudnega sklepa, da antično atensko identiteto opredeljujejo ambivalentni oz. medsebojno nasprotujoči si ideološki teksti: ideološka naracija atenske identitete ni obremenjena z zahtevo po koherentnosti. To je šele zahteva filozofov, intelektualcev. Na eni strani ostaja prostor raziskovanja antropologije antičnih intelektualcev (to je tudi tema zbornika, ki ga je Nicole Loraux izdala leta 1997), na drugi pa raziskovanje pojma konflikta, v grščini *stasis* (državljanska vojna), ki je centralni koncept zrelih raziskav Nicole Loraux. V zvezi s *stasis* raziskuje fenomen kolektivnega spomina in pozabe, in sicer kot konfliktnega področja, precej drugače od glavne linije današnjih raziskav kolektivnega spomina.

Preden je prišla do ključnih refleksij o ambivalentnosti, se je Nicole Loraux morala soočiti s še enim problemom raziskovanja imaginarnega oz. diskurzov, in to je bila konstrukcija drugega. Nicole Loraux predvsem zanimajo ženske, »drugi narod« s svojimi plemeni (parafraza naslova slavnega članka Nicole Loraux). Vsi miti o začetku Aten negirajo vlogo matere: Atenci so »avtohtoni«, rojeni iz zemlje. Ta mitološki »trik« omogoča ideološko racionalizacijo položaja žensk v atenski demokraciji in razvija naknadne naracije, ki so v različnih semiotičnih poljih različno povezane z rituali, tabuji, verovanji. V mitih o ženskah je Nicole Loraux brala obenem sodobno ideološko manipulacijo in starejše antropološke »resnice«: odnos med obema je bilo področje njene ekspertize. Svoje raziskave atenske identitete je začela z analizo nagrobnih govorov in nadaljevala z znanimi konstitutivnimi zakonskimi teksti atenske demokracije. Posebnost njenega postopka je v neprestanem gibanju med sodobnimi in antičnimi viri, med sodobnimi in antičnimi travmami, iz katerih izhajajo različne narativne terapije in različni načini osvajanja moči. Misel Nicole Loraux ni stabilna, utemeljena v enem tematskem kontekstu, temveč potuje skupaj z vprašanji, ki si jih avtorica zastavlja. Raziskovanja spola in identitete v antičnih Atenah ni zastavila kot feministka, ampak kot nekdo, ki ga zanima demokratični kolektiv: posledica je bila ta, da je ameriški feminizem na področju zgodovine žensk, posebej še žensk v antiki, doživel pravo renesanso z objavo njene knjige *Children of Athena* v ZDA. Njene knjige so bile takoj prevajane, predvsem v angleščino in italijanščino, saj je tudi v Italiji imela zvesto bralstvo. Feminizem Nicole Loraux ubira svojo pot, ki izhaja iz intelektualne radovednosti: ko je enkrat definirala »narod žensk«, je morala nadaljevati analize vedenja tega »naroda«, predvsem kar zadeva grobne rituale in figure žalujoče ženske – posebej matere. V tej točki se nevarno približujeta svet moških državljanov in svet žensk in se borita za svoj delež prezentacije in moči v kolektivu, prek travm, strahov in ideološke manipulacije »tekstov«, vpisanih v rituale.

Nicole Loraux ni sledila eni teoretski smeri in ni pisala po togih akademskih pravilih. Njen pristop je izjemna mešanica esejizma in trdega filološkega dokaza, torej branja teksta. Za razliko od drugih učencev francoske šole zgodovinske antropologije Nicole Loraux ni imela interesa za podobe, temveč samo za tekst, ustni ali pisani. Prepričljivi antropološki dokaz, v katerem se v istem semiotičnem polju povezuje predmet ali

gibanje telesa in beseda, ki se nanj nanaša, v njenem znanstvenem arzenalu ni obstajal. Na drugi strani pa izredno prepričljivo delujejo njene analize tekstov tragedij in komedij, kjer zamišljene scenske podobe in semiotika scenskega gibanja predstavljata neizogibni del argumentacije. Prav ko analizira obnašanje žensk na sceni, denimo v študiji *Façons tragiques de tuer une femme*, se njena večšina konstruiranja strukture, v najboljši tradiciji francoske antropologije, pojavi v vsem sijaju. Uporabljala je tudi psihoanalizo, z vsemi omejitvami, ki jih je zgodovinska perspektiva prinesla v to disciplino. Tej liniji je v ZDA sledila njena dobra prijateljica Froma Zeitlin.

V kompleksu raziskav in epistemoloških inovacij francoske šole antropologije antičnih svetov ostaja delo Nicole Loraux precej osamljeno, a izredno inspirativno. Cela skupina mlajših – pretežno raziskovalk v Franciji in Italiji, da o mnogih ameriških pristaših niti ne govorimo – danes nadaljuje določene smeri raziskav, ki jih je ona zastavila. Paradoks je, da prav njena apostatska pozicija znotraj šole odpira nove perspektive: dokaz, da institucije gradijo tudi tisti, ki se jim upirajo in se nenehno sprašujejo o njihovem pomenu in smislu.

Svetlana Slapšak